

ΑΠΟ ΤΗ ΛΑΪΚΗ
ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

'Άγιοι προστάτες, θεραπευτές-τιμωροί, για τη μάνα και το παιδί στη λαϊκή ιατρική παράδοση

Α. Χρ. Οικονομοπούλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο σκοπός και η σημασία της παρούσας εργασίας είναι να δείξει ότι η λαϊκή ιατρική παράδοση ήταν πάντα αρμονικά συνυφασμένη με τη λαϊκή λατρεία και την Ορθόδοξη χριστιανική πίστη. Η διερεύνηση της συχνότητας των ονομάτων Αγίων στην υπηρεσία της Ιατρικής δεν έχει μέχρι σήμερα συστηματικά απασχολήσει τους ερευνητές. Το υλικό που αναφέρεται προέρχεται από το Αρχείο του Μουσείου της Μητέρας, από επιτόπια συλλογή 1962-1967, καθώς και από το Αρχείο του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Ιατρικής, το 2003-2005. Από τη συγκριτική ανάλυση των στοιχείων προέκυψε ότι η πλειονότητα των λαϊκών γυναικών τιμούσαν τις εορτές των φτωχών και μικρών Αγίων, που η γιορτή τους δεν έχει «σταυρό», δηλαδή αργία. Στην πρώτη θέση ευλάβειας έρχονται οι Άγιοι που προστάτευαν τη μητρότητα και τα παιδιά. Από την εποχή της Οθωμανικής κυριαρχίας, επίσης, οι μητέρες θεωρούσαν θεότρομους αγίους κυρίως τον Άγιο Συμεών, τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο, τον Άγιο Τρύφωνα κ.ά. **(Δελτ Α' Παιδιατρ Κλιν Πανεπ Αθηνών 2009, 56(1):78-85)**

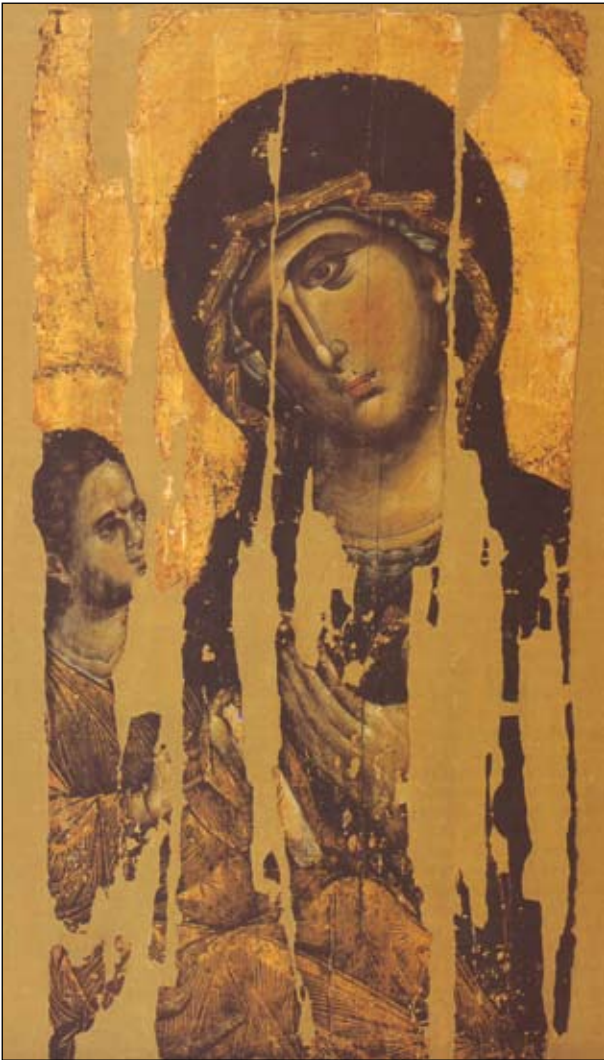
Λέξεις ευρετηριασμού: Άγιοι προστάτες, λαϊκή ιατρική, μητρικός θηλασμός, καθ' ἑξίν αποβολές.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Σήμερα καθίσταται περισσότερο σαφές ότι το αντικείμενο της Λαϊκής Ιατρικής, εκτός του φόβου και του πόνου της αρρώστιας, αφορά και τη γενικότερη ψυχοσωματική θεώρηση των ποικίλων ιατροκοινωνικών και θρησκευτικών προβλημάτων. Για το λόγο αυτό, η Λαϊκή Ιατρική δέχεται, κατ' οικονομίαν, τη συνύπαρξη και την αλληλεπίδραση των στοιχείων που χαρακτηρίζουν το ομαδικό εμπειρικό πνεύμα, καθώς και τη συνειρμική διάνοψη, τη θρησκευτική αντίληψη και την αγιολογική θεώρηση για τον κόσμο και τη ζωή. Με το πνεύμα αυτό πολλοί ερευνητές τις τελευταίες δεκαετίες στρέφονται όλο και περισσότερο στην ανάδειξη των πράξεων και ενεργειών της λαϊκής ιατρικής παράδοσης, που σχετίζονται με

Ιατρός, Υποψήφια διδάκτωρ
Ιστορίας της Ιατρικής της Ιατρικής Σχολής
Πανεπιστημίου Αθηνών

Υποβλήθηκε 16/11/2008

Εικόνα 1. Η Παναγία. Προστάτιδα των εγκύων, των επιτόκων και των λεχωίδων.

τους Αγίους της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Παρά το γεγονός ότι η δημόσια ιατρική ποτέ δεν υπήρξε ασφαλής πηγή από την οποία απέρρεαν οι άλλες πνευματικές και θρησκευτικές αξίες του Ελληνικού πολιτισμού, παρά ταύτα η προληπτική υγιεινή, η υγεία και η αρρώστια, όπως την αντιλαμβάνεται και τη συνδέει ο απλός λαϊκός άνθρωπος με τη θρησκευτική αγωγή και τη λαϊκή λατρεία, στοιχειοθετούν ένα σημαντικό ρόλο στη θεμελιακή πλευρά της ανθρώπινης ζωής¹.

Η ευνοϊκή επίδραση των Αγίων στη λαϊκή ιατρική παράδοση είναι πολυδιάστατο και πολύ ενδιαφέρον φαινόμενο, γιατί συνετέλεσε ώστε να διατηρηθεί η μνήμη της ζωντανής παραδοσιακής ιατρικής που εξασκούσαν τα παλιά χρόνια από εμπειρικούς γιατρούς και παραδοσιακές γιάτρισσες. Η απαρχή

αφορούσε κυρίως την περίοδο από την αυγή του Νέου Ελληνισμού, δηλαδή από της αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως (1453) έως και προ ολίγων δεκαετιών. Οι προσπάθειες των απλών λαϊκών ανθρώπων για να καταπολεμήσουν τις ασθένειες, που τις χαρακτήριζε η υψηλή νοσηρότητα και θνησιμότητα, πίστευαν ότι τελεσφορούσαν εφ' όσον προσέτρεχαν στη βοήθεια των Αγίων. Κατά συνέπεια για τους απλούς λαϊκούς ανθρώπους, οι Άγιοι θεωρούνταν προστάτες και θεραπευτές².

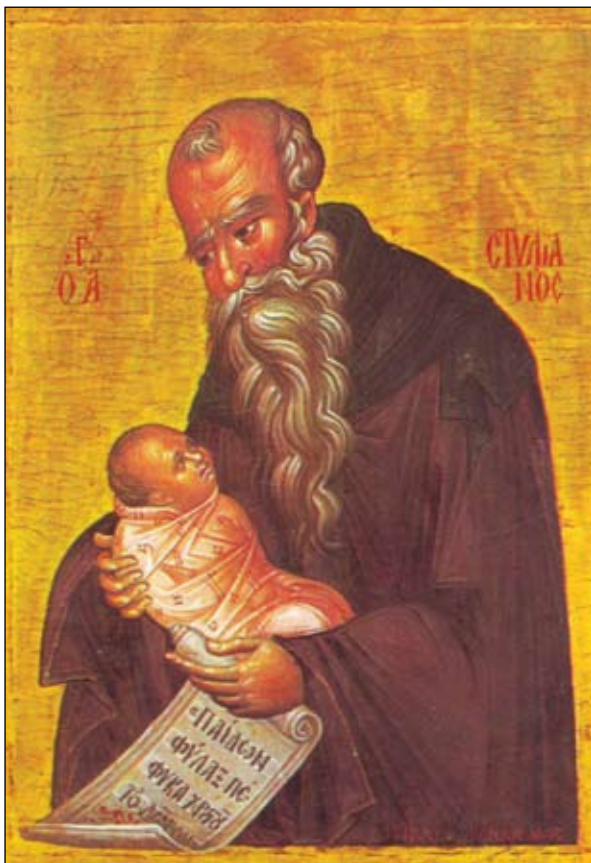
ΑΓΙΟΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΣ ΤΩΝ ΕΓΚΥΩΝ, ΕΠΙΤΟΚΩΝ ΚΑΙ ΛΕΧΩΪΔΩΝ

1) Η Παναγία. Προστάτιδα των εγκύων, των επιτόκων και των λεχωίδων (εικόνα 1)

Ο λαός πίστευε ότι πρώτη η Παναγία είχε μεγάλη ωκυτόκιο δύναμη και πάντοτε βοηθούσε τις ετοιμόγεννες που δυστοκούσαν. Οι λαϊκές γυναίκες πίστευαν ότι η Παναγία συμπαραστέκεται σε κάθε δύσκολο τοκετό για να μετριάσει τον πόνο, να διαλύσει το φόβο, να παρηγορήσει την κοιλοπονούσα, να βοηθήσει την κακογεννήτρα και να σώσει αυτήν και το βρέφος. Οι επίτοκες από σεβασμό είχαν προσδώσει πολλά «ωκυτόκια» και «ευτόκια» επίθετα στην Παναγία κατά τις επικλήσεις τους σε δυστοκίες όπως: Γοργοεπήκοος, Φανερωμένη, Ελεούσα (Λεούσα), Ελεμονήτρια, Ελεήστρια, Γιάτρισσα, Ιαματική, Γαιματούσα (σταματά τις αιμορραγίες στον τοκετό ιδίως της υστεροτοκίας), Βλέπουσα, Πονολύτρια, Ελευθερώτρια, Παρηγορίτισσα, Παισολύπη, Πονολυτού (έλυε τις ωδίνες), Πορταΐτισσα ή Ανοικτοπορτούσα (ανοίγει τον πόρο της κακογεννήτρας, δηλαδή βοηθάει να γίνει η πλήρης διαστολή του τραχήλου της μήτρας της επιτόκου για να αρχίσει η εξώθηση και έλευση του παιδιού στον κόσμο), Ελευθερώτρα, Ζωοδόχος Πηγή, Δεομένη, Οδηγήτρια, Χρυσορωγίτισσα, Βυζοπονούσα, Γαλατιανή, Γαλακτοτροφούσα, Γαλατινή^{3,4}.

2) Ο Άγιος Ελευθέριος (15 Δεκεμβρίου)

Για να τιμήσουν τον Άγιο οι έγκυες δεν εργάζονταν κατά την εορτή του, προκειμένου να έχουν την εύνοιά του, να καλογεννήσουν. Όταν προσκαλούνταν η μαμή, έφερνε μαζί της και την εικόνα του Αγίου Ελευθερίου, την οποία τοποθετούσε πλάι στην επίτοκο, ή την επέθετε επί της κοιλιάς της δυστοκούσας, γιατί θεωρούσε την ενέργεια αυτή ως τελεσφόρο ωκυτόκιο. Επίσης, επί δυστοκίας έψαλλαν παράκληση στον Άγιο και έταζαν το τεχνητό. Οι περισσότεροι προστάτες Άγιοι, ως Άγιοι ευτοκίας, υπομιμνήσκονταν από παρετυμολογία. Έτσι και το

Εικόνα 2. Ο Άγιος Στυλιανός ο Παφλαγών.

όνομα του Αγίου Ελευθερίου συνδεόταν με το ρήμα «ελευθερώνομαι» που χρησιμοποιούνταν και με την σημασία του τίκτω, γεννώ. Ο Άγιος Ελευθέριος παρείχε στην επίτοκο «καλή λευτεριά» και με το αίσιο τέλος του τοκετού την ελευθέρωνε^{5,6,7}.

3) Ο Άγιος Στυλιανός ο Παφλαγών (26 Νοεμβρίου) (εικόνα 2)

Η πίστη του λαού ήταν ότι ο Άγιος αυτός ενίσχυε και προστάτευε το έμβρυο από πρόωρο τοκετό (το στύλιωνε) και μετά τη γέννα το στύλιωνε, δηλαδή ενίσχυε την υγεία του βρέφους, αφού ήταν φίλος των νηπίων (το επώνυμο του αγίου από τη λέξη στύλος). Ο Άγιος Στυλιανός άγιασε σε σπήλαιο και έγινε λαϊκός γιατρός νεογνολόγος και βρεφολόγος που θεράπευε τα νήπια από διάφορες θανατηφόρες νόσους. Όσες δε γυναίκες είχαν χάσει τα παιδιά τους, τον επικαλούνταν να τις βοηθήσει ώστε να τεκνοποιήσουν και πάλι και να έχουν ευτοκία. Προς τούτο όλες οι έγκυες και μητέρες τιμούσαν με αργία την εορτή του Αγίου για να διαφυλάττει τα νήπια τους καθώς και οι επίτοκες ως επιφέροντα την ευτοκία.

Εικόνα 3. Ο Άγιος Τρύφων ο Μεγαλομάρτυς.

4) Ο Άγιος Τρύφων ο Μεγαλομάρτυς (1 Φεβρουαρίου) (εικόνα 3)

Είναι πρακτικός γιατρός που θεραπεύει τις ψυχικές παθήσεις. Θεωρείται και πρακτικός ορθοπαιδικός γιατί «τρίβει τα κόκαλα» και ο πρώτος πλαστικός γιατρός που κόλλησε τη μύτη σε ρινοκοπία ασεβούς προς την εορτή του, τον οποίο συγχώρεσε. Επίσης στον Πόντο (ήταν Πόντιος Άγιος από τη Λάμψακο) τον λένε και «Στρίφωνα», γιατί προκαλεί συστροφή του εντέρου σε νεογέννητα, όταν οι μητέρες τους δεν τιμούσαν τη μνήμη του.

5) Η Υπαπαντή του Χριστού (2 Φεβρουαρίου)

Η Υπαπαντή είναι οι 40 ημέρες της λοχείας της Παναγίας. Στο Βυζάντιο η εορτή της Υπαπαντής ήταν η γιορτή της Μητέρας, πολύ πριν την καθιερώσουν οι Αμερικανοί για τη δεύτερη Κυριακή κάθε Μαΐου. Η εορτή της Υπαπαντής λέγεται και εορτή της Αγίας Λεχούσας και εννοεί την Παναγία λεχώνα. Δεν πρόκειται για Αγία, αφού δεν υπάρχει με αυτό το όνομα στο χριστιανικό εορτολόγιο, αλλά μάλλον είναι προσωποποίηση της Παναγίας Λεχώνας, της Υπαπαντής που σαράντησε. Πιστευόταν ότι επειδή η Παναγία ευκολογέννησε χωρίς ισχυρές ωδίνες, η αγία Λεχούσα (Παναγία) προστάτευε τις λεχώνες από τα 40 κακά δαιμόνια της λεχωνιάς.

Εικόνα 4. Ο Άγιος Συμεών ο Θεοδόχος.

δεν κόβουνε με το μαχαίρι τίποτε, ούτε ψαλίδι ανοίγουν, ούτε ξύλα κόβουν με το τσεκούρι, «για να μην πάθει το παιδί καμίας εγκύου τίποτε». Την παραμονή πριν κοιμηθούν οι έγκυες βγάζουν τα ρούχα τους ανάποδα και προς τα πίσω, ώστε αν κατά τύχη είχαν αγγίξει κάτι, το σημάδι να βγει πίσω για να μη φαίνεται. Ο Άγιος Συμεών κατά τη λαϊκή λατρεία θεωρούνταν προστάτης αλλά και Θεότρομος Άγιος για τις έγκυες τους τρεις πρώτους μήνες της εγκυμοσύνης, γιατί πίστευαν ότι τιμωρούσε αυστηρότατα κάθε παραβάτιδα έγκυο που δεν τιμούσε την εορτή του, απέχοντας από κάθε εργασία, όπως απαιτούσε το έθιμο. Η τιμωρία του Αγίου ήταν ότι αποτύπωνε σε εμφανές μέρος του σώματος του εμβρύου που κυοφορούσε η γυναίκα, κάποιο σημάδι. Έχει όμως και μια βάση ιατρική και δεν είναι απλώς μια ιδεοληψία ή δεισιδαιμονία. Σήμερα γνωρίζουμε ότι η οργανογένεση στο έμβρυο λαμβάνει χώρα τις πρώτες 12 εβδομάδες της κυήσεως. Αν τότε επισυμβεί στρες, αγχώδεις καταστάσεις, ισχυρές συγκινήσεις ή έντονες ενόχες στην έγκυο, τότε η υπερέκκριση αδρεναλίνης, η παραγωγή κατεχολαμινών, στιμουλίνης και Β ενδορφίνης ευνοούν τις εμβρυοπάθειες, ιδίως τις δερματικές δυσπλασίες όπως τα αιμαγγειώματα και τους σπίλους.

Μετά τον τρίτο μήνα της εγκυμοσύνης, αν η έγκυος βρισκόταν στην ανάγκη να εργασθεί, μπορούσε στο σπίτι, αρκεί να έφερε πάνω της ένα καθρεφτάκι και ένα σιδερένιο καρφί, οπότε πίστευε ότι εξουδετερωνόταν η παράβαση, αλλά έπρεπε να ζητήσει συγχώρεση και έπιανε με τα χέρια της τους γλουτούς της και μετά τα βουτούσε σε αλατόνερο και τα σκούπιζε. Οι Ελληνίδες έγκυες τηρούσαν τριήμερη αργία τα λεγόμενα «Συμόγιορτα» (Αγίου Συμεών, Αγ. Τρύφωνος και Αγίας Παπαντής-Παναγίας)^{10,11,12}.

6) Ο Άγιος Συμεών ο Θεοδόχος (3 Φεβρουαρίου) (εικόνα 4)

Ο Άγιος Συμεών που έδωσε το όνομά του στις τρεις εορταστικές ημέρες του Φεβρουαρίου, τα «Συμόγιορτα» (1-3 Φεβρουαρίου) είναι ο κατ'εξοχήν προστάτης των εγκύων γυναικών και ο φύλακας άγγελος της κυοφορούμενης νέας ζωής δηλ. του εμβρύου. Οι έγκυες γυναίκες τιμούν με μεγάλη ευλάβεια τη μνήμη του και απέχουν από κάθε εργασία μέσα και έξω από το σπίτι, για να μη γεννηθεί το παιδί σημαδεμένο^{8,9}. Του «Αη Συμεού»

7) Οι Άγιοι Σαράντα Μάρτυρες (9 Μαρτίου) προστάτες των εγκύων που είχαν συχνά αποβολές (η «Αραχνόγκαστρη» γυναίκα, δηλαδή η γυναίκα με καθ'έξιν αποβολές) (εικόνα 5)

Τα παλιά χρόνια οι λαϊκές Μαίες είχαν διαπιστώσει ότι περί τα τέλη Φεβρουαρίου και τις πρώτες ημέρες του Μαρτίου μερικές γυναίκες είχαν συχνά αποβολές χωρίς εμφανή αιτία. Όταν μια γυναίκα απέβαλε συνεχώς για τρία χρόνια, έλεγαν ότι ήταν «Αραχνόγκαστρη», δηλ. είχε ευαίσθητη «γκαστριά» σαν της αράχνης και απέβαλε. Οι λαϊκές Μαμές τις απέδιδαν στις Δρίμες (1-6 Μαρτίου) και στο ψύχος

Εικόνα 5. Οι Άγιοι Σαράντα Μάρτυρες (9 Μαρτίου), προστάτες των εγκύων που είχαν συχνά αποβολές.

που παρατηρείται στις πρώτες ημέρες του Μαρτίου. Οι Άγιοι Σαράντα κατά τη δογματολογία των λαϊκών Μαιών ήσαν προστάτες για τις «Αραχνόγκαστρες» γυναίκες δηλ. τις γυναίκες που είχαν κατά σειρά τρεις συνεχείς αποβολές χωρίς εμφανή αιτία.

Στον πλούτο της λαϊκής ιατρικής παράδοσης, συγκαταλέγονται και οι πράξεις και ενέργειες της «Αραχνόγκαστρης» γυναίκας, όταν αποκτούσε το πολυπόθητο παιδί, το Σαρανταράκι. Η μητέρα συνήθως προβαίνει σε πράξεις και ενέργειες για να τιμήσει τους Αγίους: 1) Το λούζει με λουλούδια 40 λογίων που θα μαζέψει η μητέρα της (γιαγιά του παιδιού) και το προσφωνεί κατά τα ξυπνητούρια του θωπευτικά με ονόματα λουλουδιών, ιδίως αυτών που είχε φυτέψει την ημέρα των Αγίων Σαράντα. 2) Στα «τρινύχτια» που θα έλθουν να το μοιράνουν οι Μοίρες, του βάζει κάτω από το μαξιλάρι του 40 λογίων γλυκίσματα, φυλακτικά και χρυσαφικά, για να το καλομοιράνουν οι Μοίρες, να γίνει γλυκομίλητο, γερό και πλούσιο. 3) Την Πρωτομαρτιά κρεμά στην εξώπορτα του σπιτιού της δέσμη από γαλατσίδες και μόσχο, για να μη χάσει το γάλα της. 4) Από την πρώτη Μαρτίου

και μετά, αν έχει «φοβία», τρώει κάθε μέρα από ένα βλαστάρι ζωκό, για να μη φάει το γάλα της το φίδι. 5) Την Πρωτομαρτιά, κατ' εξαίρεση, δεν του βάζει το Μάρτη, όπως συνηθίζουν να κάνουν όλες οι άλλες μητέρες, αλλά την ημέρα των Αγίων Σαράντα Μαρτύρων. 6) Την παραμονή των Αγίων Σαράντα, όπως και το βράδυ της εορτής, το νανουρίζει με το νανούρισμα της «παντριάς». 7) Κεντάει έναν Ήλιο πάνω στη σαλιαρίτσα του με 40 χρυσοβελονιές. 8) Το βαπτίζει συνήθως την ημέρα των Αγίων Σαράντα και του βάζει το όνομα Σαράντης κατά παρέκκλιση του πατρωνυμικού εθίμου. Αν είναι κορίτσι, του βγάζει το όνομα Σμαράγδω. 9) Αν είναι ευκατάστατη η μητέρα, τότε ντύνει 40 ορφανά, αλλιώς στέλνει φαγητά σε 40 φτωχές οικογένειες. Το απόγευμα ανάβει φωτιά με 40 ειδών φρύγανα και χτυπά στην αυλή του σπιτιού τα ταψιά και τα χαλκώματα πάνω στο χώμα 40 φορές, για να φύγουν τα φίδια. 10) Όταν πρωτοϊδέι χελιδόνι την ημέρα των Αγίων Σαράντα, φτύνει το παιδί της 40 φορές στο στόμα για να μιλήσει γρήγορα. 11) Ο απογαλακτισμός στο παιδί το Σαραντάρι γίνεται στο δεύτερο χρόνο της εορτής των Αγίων Σαράντα. 12) Ο πατέρας του παιδιού ανήμερα των Αγίων Σαράντα επί τρία χρόνια κερνάει στο καφενείο 40 φορές ρακί κ.λπ.^{13,14,15,16,17,18,19,20,21}

8) Ο Άγιος Αζαρέας (Ζαρέας)

Πρόκειται για προσωποποίηση του Αγίου Βλασίου (11 Φεβρουαρίου). Είναι άγιος που προστατεύει όσες γυναίκες αργούσαν να γεννήσουν. Θεωρείται ως προστάτης Άγιος των παρατεταμένων τοκετών, άνω των 41 εβδομάδων και επέφερε ευτοκία στη δυστοκούσα και υγεία στο «ζαρέα», δηλαδή στο παιδί που γεννήθηκε από καθυστερημένο τοκετό. Ως γνωστό, τα παιδιά που γεννιούνται από παρατεταμένο τοκετό, λόγω αρχομένης ατροφίας του πλακούντα, αποκτούν ιδιότητες προώρων και γεννιούνται ζαρωμένα με ρικνώσεις του δέρματος, της κοιλίας, του λαιμού και των άκρων και λόγω αφυδατώσεως και κακής ενδομήτριας κυκλοφορίας έχουν υψηλή θνησιμότητα. Ο Άγιος δεν προκαλούσε στα νεογνά ζαρωματιές, αλλά «σπήλιωνε» τα νεογνά αυτά και τα ενυδάτωνε με νερό-μέλι-γάλα.

9) Ο Άγιος Αύκουλας

Πρόκειται για άγνωστο Άγιο της ευτοκίας που όπως πίστευαν παρετυμολογικά έκανε εύκολο τον τοκετό και άρα είχε ωκυτόκιο δύναμη. Ήταν ένας ήπιος φτωχός Άγιος, όπως όλοι οι Άγιοι της ευτοκίας, ο οποίος χρησιμοποιούσε μεθόδους που από

ένστικτο εφάρμοζαν τα «συράμενα της γης» (φίδια). Πιστεύουμε ότι ο Άγιος Αύκουλας είναι επιβίωση του Θεού Ασκληπιού. Ως γνωστό, ο Ασκληπιός είχε ικανότητα για ταχεία και αίσια έκβαση του τοκετού όταν μετά το λάλημα του μαύρου αλέκτορος η γυναίκα εξακολουθούσε και ωδινούσε. Τότε ο Ασκληπιός έκανε τρεις ενέργειες α) ακουμπούσε στην κοιλιά της δυστοκούσας ταριχευμένο ζευγάρι όφρων β) έκαιγε μια βέργα βαγιάς και την έβαζε σε μια φιδότρυπα οπότε το φίδι ζαλισμένο περιελισσόταν επί της ράβδου και έτσι κουλουριασμένο το έφερνε γρήγορα και το επέθετε στην κοιλιά της δυστοκούσας και γεννούσε παρευθύς (ίσως επιβίωση του οικουρού όφης). Ο όφης αυτός έκτοτε έμενε στο σπίτι ως «οικούρος». Είναι το φίδι, η Ελαφίς ή Σπιτόφιδο και γ) έζωνε την κοιλιά της κοκογεννήτρας με φιδοτόμαρο. Ο Άγιος Αύκουλας ως επιβίωση του Ασκληπιού έχει επιζήσει όπου υπήρχαν Ασκληπεία, όπως στην Πέργαμο, τη Σμύρνη, τη Λυκία της Μ. Ασίας και στον Ελλαδικό χώρο, την Αρκαδία, τη Μεσσηνία, την Αργολίδα. Στην παράδοση έχει παραμείνει ότι ο Ασκληπιός ήταν «φιδοπιάστης» και εξολοθρευτής αρουραίων στη Θέλπουσα της Αζανίας (βορειοδυτική Αρκαδία), όπου και γεννήθηκε ως νόθος. Η λέξη Αύκουλας πιθανόν προέρχεται από τη λέξη «αυτίκα» που σημαίνει στη στιγμή, αμέσως, παρακρήμα, αΐθι, αυτόθι, ως το κατεπείγον, ιδιότητες που απέδιδαν στον Ασκληπιό και στον Άγιο Ακουύλα ότι επέφεραν ταχύ, εύκολο τοκετό σε δυστοκούσα.

10) Η Αγία Μαρίνα (17 Ιουλίου)

Ήταν η Αγία της γονιμότητας, της ευτοκίας και της κατευνάσεως των κωλικών των βρεφών και γενικών προστάτιδα των καχεκτικών παιδιών. Η παράδοση λέει ότι η αγία Μαρίνα έντυνε τα ορφανά παιδιά που οι μανάδες τους είχαν πεθάνει στη γέννα. Αυτή ήταν ικανή να ηρεμεί και να καθησυχάζει τα βρέφη, να τα «μαρανίσκει», ίσως παρηχητικού μαρίνα-μαρανίσκω=καθησυχάζω, ηρεμώ. Ακόμα, επειδή προστάτευε τα παιδιά από λοιμώδη νοσήματα, ίσως το όνομα της να προέρχεται από την ιδιότητά της να «μαραίνει» τα εξανθήματα και τις βλατίδες.

11) Ο Άγιος Ευστάθιος (20 Σεπτεμβρίου)

Τον επικαλούνται κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης, γιατί έχει ευοίωνα όνομα να σταθεί το παιδί στη μήτρα και να βγει γερό στην ώρα του. Επίσης βοηθά στις αιμορραγίες της εγκυμοσύνης.

12) Άλλοι Άγιοι της ευτοκίας

α) Ο Άγιος Φανούριος, β) ο Άγιος Γρηγόριος,

γ) ο Άγιος Μάμας, δ) ο Άγιος Παντελεήμων, ε) ο Άγιος Αρτέμιος, στ) ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος, ζ) οι Άγιοι Ανάργυροι, η) η Αγία Άννα και θ) ο Άγιος Ερμογένης (στην Κύπρο).

13) Ο Άγιος «Αλήμουνας»

Κατά τη δογματολογία των παραδοσιακών μαιών στην Ήπειρο και στην Πελοπόννησο, υπάρχει ένας Άγιος που έχει σχέση με τη γέννα της γυναίκας και αυτός είναι ο Άγιος «Αλήμουνας» (Αλεήμονας=ανελεήμων). Ήταν ένας «τιμωρός» Άγιος και όχι προστάτης Άγιος που δεν χαριζόταν σε καμιά γυναίκα που είχε κακή λεχωνιά. Αυτός, όπως έλεγαν, άφηνε τη λεχώνα που παρουσίαζε κάποια σοβαρή επιπλοκή για τη ζωή της απροστάτευτη να πεθάνει χωρίς να τύχει της ελεημοσύνης του, ιδίως όταν ήταν ετοιμοθάνατη α) από ασταμάτητη (κατακλυσμαία) αιμορραγία της υστεροτοκίας β) από επιλόχειο πυρετό, το λεγόμενο «Λευτερίτη» ή «Αρπάχτρα» ή γ) από πνευμονική εμβολή-εν τω βάθει θρομβοφλεβίτιδα, δηλαδή το «κουτσοδαιμονάκι».

Στη φαντασία τους, ο «Άγιος» αυτός ήταν φτωχός, καχεκτικός, κοντός, μαυριδερός, χωρίς αρετές, ανελεήμων, άστοργος, αδυσώπιτος, αμετάτρεπτος. Στην πραγματικότητα, δηλαδή, στερούταν κάθε αγιοσύνης. Το όνομά του ίσως είναι παραδηλωτικό παρωνύμιο που είχαν προσάψει οι παλιές μαμές στον Άη Γιάννη ή στο φίλο του Χριστού Λάζαρο. Ίσως ο Άγιος «Αλήμουνας» είναι ευφημιστική προσωποποίηση του Χάρου, γιατί μόνο ο Χάρος έχει τέτοιες ιδιότητες.

ΑΓΙΟΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΣ ΤΟΥ ΜΗΤΡΙΚΟΥ ΘΗΛΑΣΜΟΥ

Από όλους είναι παραδεκτό ότι ο μητρικός θηλασμός ακμάζει σε περιόδους κινδύνων, φτώχειας, καταστροφών, διωγμών και προσφυγιάς. Γι' αυτό ο θηλασμός για την Ελληνίδα, την εποχή της Οθωμανικής κυριαρχίας και της Φραγκοκρατίας ήταν καθολικό φαινόμενο. Τότε ο θηλασμός ήταν ένα ιερό και αναγκαίο καθήκον για την κάθε μητέρα, να θηλάζει το παιδί της και για τη «Βυζάστρα» να θηλάζει τα ορφανά βρέφη ή εκείνα των οποίων οι μητέρες ήσαν άρρωστες από χρόνια νοσήματα λ.χ. φυματίωση, καρδιακή ή νεφρική ανεπάρκεια, επιληψία κ.λπ.

Κάθε χρόνο η ημέρα της Αναλήψεως καθιερώθηκε ως γιορτή της Βυζάστρας ή «Ψυχομάνας». Στη γιορτή της Αναλήψεως προσέφεραν στη Βυζάστρα σαν ένδειξη ευγνωμοσύνης ως δώρα το στήθος βρασμένης όρνιθας, που το έλεγαν «του πουλιού το γάλα».

Προστάτες Άγιοι και Αγίες για το μητρικό θηλασμό είναι η Παναγία, η Αγία Κυριακή, η Αγία Θέκλα, η Αγία Φωτεινή, ο Άγιος Παντελεήμων, οι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος, οι Άγιοι Ανάργυροι Κοσμάς και Δαμιανός, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος, ο Άγιος Κωνσταντίνος και η Αγία Ελένη και ο Άν-Γαλάτης.

Το γάλα της μάννας ως Θείο δώρο έχει την απαραίτητη εκείνη σύσταση, η οποία είναι σοφά προσαρμοσμένη από τη φύση, ώστε να εξυπηρετεί απολύτως τις ανάγκες του βρέφους.

Η σύσταση του μητρικού γάλακτος περιέχει πολλούς ευεργετικούς παράγοντες για την υγεία και τη ζωή του βρέφους, α) διότι έχει αυξημένα μακροφάγα πολυμορφούρηνα ουδετερόφιλα, β) Τ και Β λεμφοκύτταρα, γ) όλο το σύμπλεγμα IgA, δ) όλα τα συναφή κλάσματα και αντιφλεγμονώδη στοιχεία, όπως τις κυτταροκίνες, ε) σημαντικό αριθμό ορμονών όπως την αυξητική ορμόνη, την ινσουλίνη, τις θυρεοειδικές ορμόνες Τ3 και Τ4, την οστεοκαλσίνη, τη λεπτίνη, την ενδοθελίνη-1, το νατριουρητικό πεπτιδίο και στ) άλλους παράγοντες όπως σφιγγολιπίδια, σιαλικό οξύ που βοηθούν στην ωρίμανση του αμφιβληστροειδούς του βρέφους κ.λπ. Ας μη λησμονούμε ότι ο απλός λαϊκός άνθρωπος θεωρούσε το μητρικό θηλασμό ως «όγδοο μυστήριο»²².

Saints protectors, healers & avengers to the mothers & children in the hellenic traditional medicine

A. Ch. Economopoulou
(*Ann Clin Paediatr* 2009, 56(1):78-85)

This paper is an attempt to investigate the protective, therapeutic and avenging rules of the Orthodox Church to the mother and their children in the small Greek rural community during the past Byzantine and modern Hellenic Period. When the mother does not teach the family to respect the Saints during their Fiesta, the Saints become Avengers. Especially few saints, small and poor mostly punish out of their smallness. Only the Virgin Mother does not punish, but she forgives as this is a part of her Holy yet Motherly Nature. It was essential for the mothers, the newborns and infants in those hard times to enjoy good health and for the ecclesiastical community to make all possible efforts to diminish the infant mortality to be reduced.

Key words: protector saints, traditional medicine.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Α. Αλιβιζάτος. Αναγνώρισις των Αγίων εν τη Ορθοδόξω

Εκκλησία. Θεολογία, 1948, 19, 18-59.

2. Μ.Γ. Βαρβούνης. Παραδοσιακή θρησκευτική συμπεριφορά και θρησκευτική λαογραφία, Αθήνα 1995. σ. 81-84.
3. Καρανικόλας Παντελεήμονας Μητροπολίτης Κορινθίας, Θεομητορικά Προσωπύμια, Εκδ. Αποσ. Διακ., Αθήναι 2007.
4. Α. Σπουρλάκου-Ευτυχιάδου. Η Παναγία Θεοτόκος Τύπος Χριστιανικής Αγιότητας, Διατριβή επί Διδακτορία, Αθήναι 1990.
5. Μ.Γ. Βαρβούνης. Η λατρεία των Αγίων στον Ελληνικό Παραδοσιακό πολιτισμό. Μελετήματα Ελληνικής Λαογραφίας τ.Α' Εθιμική και Θρησκευτική Λαογραφία, Εκδ. Σπανίδη, Ξάνθη 2003, σ.55-73.
6. Δ. Λουκάτος. Αργίαι και άγιοι τιμωροί ΕΚΕΕΛ 20-21 (1967-68), 15-105.
7. Α. Χρ. Οικονομοπούλου. Η σημασία του θωπευτικού περιβάλλοντος της μητέρας για την ψυχοσωματική υγεία του βρέφους στη Λαϊκή Ιατρική Παράδοση, Ιατρικό Βήμα τ.χ. 108 Απρ.-Ιουν. 2007, σσ.85-92.
8. Α. Χρ. Οικονομοπούλου. Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Ιατρικής, Ιατρικό Βήμα τ.χ.94 Σεπτ.-Οκτωβ. 2004, σ.82-86.
9. Α. Χρ. Οικονομοπούλου. Το Βυζαντινό Περιβάλλον και ο Μητρικός Θηλασμός στη Λαϊκή Ιατρική Παράδοση, Ιατρικό Βήμα τ.χ. 100 Σεπτ.-Οκτωβ. 2005, σ.90-96.
10. Χ.Θ. Οικονομόπουλος. Ελληνικό Λαογραφικό Λεξικό για τη Μάνα και το Παιδί, εκδ. Ελλην. Παιδ. Εταιρ., Αθήνα 1999.
11. Αικ. Πολυμέρου. Δημώδεις δοξασίες περί χαλάζης και τρόποι προς αποτροπήν ή κατάπαυσιν της, ΕΚΕΕΛ 23 (1973-74) σ.50-60.
12. Α. Χρ. Οικονομοπούλου. «Αγιονέρια» και «Ανεμονέρια» στις Κυκλάδες. Οι Λαϊκές Ονομασίες και οι κατηγορίες των πηγών αυτών. Ονόματα – Ακαδημία Αθηνών τ.19 Πρακτ. Δ' Ονοματολογικού Συνεδρίου, Αθήνα 2007, σσ.539-562.
13. Χ.Θ. Οικονομόπουλος. Οι 40 Θύμψες, Πρακτ. Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήναι 1981-82.
14. Α. Χρ. Οικονομοπούλου. Το «γονιμικό περιβάλλον» και οι Λαϊκές ιατρικές απαγορεύσεις κατά την κύηση, Ιατρικό Βήμα τ.χ.96 Ιουλ.-Αύγ. 2005, σσ.96-99.
15. Χ.Θ. Οικονομόπουλος. Νανουρίσματα και Ταχταρίσματα της λαϊκής Ελληνίδας μάννας για το παιδί της. Εκδ. Ακίδα, 1999.
16. Χ.Θ. Οικονομόπουλος – Α.Χ. Οικονομοπούλου.

- Η άπνοια του νεογνού στον τοκετό, μέθοδοι ανάνηψης από την παραδοσιακή μαμή επί Τουρκοκρατίας. Δελτ. Α΄ Παιδ. Κλιν. Παν. Αθηνών, 2005, 52(1), σ.65-71.
17. Α. Χρ. Οικονομοπούλου. Ο μητρικός θηλασμός στα νεοελληνικά αινίγματα (ιατρική ερμηνεία). Ελευθώ, Οκτ-Δεκ.2004, σ.164-167 –Ελευθώ 2005 10 (1), σ.37-40.
18. Α. Χρ. Οικονομοπούλου. Παιδικοί Δαίμονες και Φόβητρα των νηπίων στις Κυκλάδες. «Ονόματα»-Ακαδημία Αθηνών, τ.19, Πρακτ. Δ΄ Ονοματολογικού Συνεδρίου, Αθήνα 2007, σ.165-194.
19. Α. Χρ. Οικονομοπούλου. Η αλλοτριοφαγία των εγκύων στη λαϊκή ιατρική παράδοση. «Ιατρικό Βήμα», Μαΐ-Ιουλ. 2005, τχ.98, σ.98-102.
20. Χ.Θ. Οικονομόπουλος. Το παιδί το σαραντάρι, Δελτ. Α΄ Παιδ.Κλιν. Παν. Αθηνών, τ.30, τχ.58, Σεπτ-Οκτ.1983, σ.364-384.
21. Χ.Θ. Οικονομόπουλος. Η Αραχνόγκαστρη γυναίκα. Θέματα Μαιευτικής-Γυναικολογίας, Οκτ-Δεκ 1990, σ.37-45.
22. Χ.Θ. Οικονομόπουλος. Ο Θηλασμός στην Ελλάδα κατά την Τουρκοκρατία. Δελτ. Α΄ Παιδ. Κλιν. Παν. Αθηνών 1982, τ.29:4, σ.21-442.